

Филозофски факултет Нови Сад
Одеск за српску књижевност и језик
Међуратна српска књижевност

„Бандит или песник Рада Драинца

Павла Смиљанић ск 33/10

Проф. Др Гојко Тешић

Нови Сад 2015.

Срећа је животни идеал сваког човека, циљ ка коме тежи већина људи. Неки је достигну, а неким људима то не полази за руком.

Многи уметници, књижевници су остали несрећни, несхваћени до краја својих живота. То доноси срећу, иако парадоксално звучи, љубитељима њихове поезије. Зато што управо та, несрећа, лични бол уметника, рађа најлепшу поезију, лепе речи, узвишене мисли, истанчане емоције, лирске аспирације.

За читаоце је то срећа.

Читајући стихове, поезију, овог великог песника, Рада Драинца, несхваћеног човека и уметника, често запостављеног у односу на друге, мање вредне, успели смо да га донекле схватимо. Успели смо да приметимо око нас појаве о којима је писао, да у самима себи пронађемо зрно комичног и малограђанског, које смо добили васпитањем, као и средимом која нас окружује. Схвативши то, добисмо потребу да га бранимо и оправдавамо пред свима онима, који га довољно не чују, не разумеју, не поштују, па и не воле.

Често мање талентовани, мање проницљиви писци и песници, стичу бројнију читалачку публику, веће похвале, признања, славу и богатство за живота. Раде Драинац насупрот, овим „срећним” уметницима пева и пише о непријатним, опорим стварим, појавама, нуди нам истину о нама самима, која није лепа ни пријатна.

Руга се нашим смешним малограђанским навикама, малим мозговима и силној љубави према титулама, положају у друштву, среброљубивости, или речено мање еуфемистички, како би то учинио, и наш Рака, руга се нашој љубави према звекету новца. Свестан је да би му сладуњави стихови где се заобилази истина, донели материјално благостање, славу, осмехе људи, поштовање. Но, он је ипак, Раде Драинац, један једини, или бар редак случај, непоновљивог, непомирљивог уметника у српској књижевности, и неће устукнути ни корак, нити ће прећутати погрду, нити избећи ни једну прилику да нас бичују својим непријатним критикама.

Василије М. Петковић сматра да Драинац то ради из љубави према људима малим и великим, према целом људском роду, као што мајка грди дете желећи да га одврати од ситних интереса и ускогрудих погледа на живот, желећи да му отвори очи, желећи да сазре.

„ Драинац у себи има огромну љубав за човека. Он је у тој љубави чист, искрен, лиричан. Он хоће, кроз један дубоки револт, више правде, више слободе. Хоће да сваки човек буде бог и да се сваки човек поштује као бог. Драинац не трпи ауторите над човеком. Човек, то је светиња.

Човек то је симбол највеће снаге, која покреће све и чије је право неприкосновено. Он се непрекидно буну, осећа бол, откуда је то данас могуће да се човечије име тако мало цени. Зашто стеге ? Зашто спутавања у кораку ка развићу и ка сунцу? Због тога он хоће помоћ и осталих страдалника. Хоће јер је физички клонуо. Њему никако не иде у главу зашто једном и остали његови сапутници то не осете и даду му снаге. И виче, цичи, као дављеник:

О нека је проклет онај који

у свету осети да је сам!

Каткад прикован за клупу можда

у медитацијама нервног болесника

Заједљив сам као Скарон

Док време црвоточно разједа моју сенку под ногама

И месец над главом виси црвен као дечји балон.

Доктор беде, ја знам колико килограма

Тежи овоземаљска правда

И муцање мога срца значи колико и лавез пса.

А једног дана, ја осећам да ћемо, као Драинац, заплакати и тада јурнућемо као река, валовито, ка човеку Драинчевом, који ће нам дати и правде и бољег Бога и чистију љубав и чвршће братство. И онда осетићемо колико је Раде Драинац био етичан у својим „бандитским” корацима ка бољему од овога што данас имамо.

Зато гимназисти, децо будућности, не заборавите да с вечери кад лежете, место сухопарних лажи које вам се траже, ставите под узглавље вашег Раду Драинца и чекајте са њиме зору.”¹

Уметник је рођен 1899. , а умро 1943.године. Из година почетка и краја његовог живота, видимо да је Раде Драинац живео за време два светска рата. Био је и оптуживан, и учесник , и хапшен због напредних комунистичких идеја, био је мученик

¹ Василије М. Петковић, „Раде Драинац: Бандит или песник”, Критичари о Драинцу, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999. 34-35.

као и сви остали из периода међуратне српске књижевности. Поред ратних година трпео је и недаће, које доноси чувена песничка болест- жута краљица Туберкулоза.

Додаћемо томе и материјалне недаће, и услове, недовољне за преживљавање.

Сазнавајући све то, долазимо у искушење да донесемо прерани закључак, да је, Рака, на основу свега тога, напросто био предодређен за такво стваралаштво. Но, удубљујући се у његову личност и стваралаштво пре свега, стичемо утисак, да ни сиромаштво, ни ратне године, ни тешка болест нису у потпуности формирале његов животни и књижевни став, као што би се могло очекивати. Међутим, чини се да његово унутрашње незадовољство, презир према многим појавама у бићу и људском друштву потичу из њега самога. Потичу из његовог мисаоног склопа, психе, која види и жели да види, оно што други не виде и не желе да виде.

У овом раду ћемо се пре свега бавити и освртати на његову збирку „Бандит или песник”, о којој се пуно говорило и у позитивном и у негативном смислу. У њој, Раде Драинац постаје и остаје оно што ће до краја и бити Бандит и Песник. Ово није његова прва збирка, али је у њој он већ довољно „свој” и његова поетика је у њој веома уочљива.

Песма која отвара збирку „Бандит или песник” носи истоимени назив, приказује нам Драинца вољног још увек, да покуша да људима и читаоцима отвори своју душу из које излазе непријатне мисли, те покушава да их наведе да их разумеју. Овде видимо помало меког, болећивог Драинца, који се још увек нада разумевању, саосећању и признању.

„О да бар никад нисам трговао мислима и срцем...

Живот песника, гарав као станични перони!

Замочиш ли перо у вене, твој лирски нимбус је црвљиво умирање на друму,

*Амор пацов што време проводи у већерницама.*²

„И зору ту балканску за какво добро, закључану у куферу, носим човечанству?”

² Раде Драинац „*Лирика Драинац*” саbrane песме 1, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1998. 149.

Кад би се бар јела моја поезија био бих најславнији кувар овога света!

Овако... завијен у комад платна, носим од станице до станице

Неисплакан бол детета.

Па слаб сам кад падају кише;

Самоубилачки се плашим самоће и себе; -

Има у мени две морбидне дуге пруге најочајније туге!³

Овај исповеднички тон се како песма одмиче меша све више са свеопштим презиром према читалаштву, као и према самом себи. Стиховима поруге шиба по друштву, и по себи, кад осети потребу за тим.

„Кунем ти се! За све своје стихове ни осмех презрења не бих дао,

Мада знам

Да није њих да бих се давно отровао!⁴

„Сети се да си једнога новембра због поезије и крв пропљувао;

Помисли да си више пута до смрти волео;

Не памтиш ли да си као последњи бескућник гладовао

Ти! Који си за ове нехармоничне редове живот дао!..⁵

„Да чудних мисли (реци!) које су дошле због тога што сам исувише много ракије пио.

Овамо ноћи моје! Металне зоре у нервној кризи!

Признајем да сам идиот и геније био

И да су ми дани прошли накривљено као торањ у Пизи.⁶

„Зато се журим у крчму као у операциону салу.

Па нека! 15.000.000 грађана ове земље

Ако ме не упознају по поезији запамтиће ме по скандалу.

И ни бриге ме није

Што у дну срчане аорте кроз дугу јесењу ноћ

Песник са бандитом бој бије!⁷

³ И с т о, 147.

⁴ И с т о, 149.

⁵ И с т о, 150.

⁶ И с т о

⁷ И с т о

Упознајући Драинца и његове мисли и стихове, све више схватамо да се иза грубијана и непријатног неурастеничара крије душа усамљена, несхваћена плачевна у својој наготи.

*„Авај! За колико континената везана је горка судбина ове поезије?
Иза облака Бог је одавно заборавио отуђено дете,
У осамљености доцветава црн букет мрака у једну топлу, невидљиву сузу.”*⁸

*„Досадно ми је ово лутање и гладовање,
Осванућу у цркви са просјацима и псима: -
Мајку му! 27 година Христу не пожалих се на своје страдање!”*⁹

*„Давно је Христ заспао и времена љубави комично су записана у историји.
О лутај! док срце твоје не постане комад неосетљивог метала.
Знај! на овој планети нема више братства ни идеала;
Љубав је немилостива а човек зао,
Без жаљења носи крст свој, -
Сто му громова! кадје зора пукла од радости сам Бога опсовао!”*¹⁰

За шта је у ствари многим крив Раде Драинац, зашто га многи не схватају? Зато што назива ствари правим именом и види их какве јесу. Он је несрећан што људи нису бољи, паметнији, садржајнији. Он је идеалиста. Чезне за визијом великог Човека, мудрим, племенитим људима, чезне за монументалним делима. Он је идеалиста који се осврће око себе тражећи безуспешно идеале или бар истомишљенике. Он замишља земље, читава путешствија, којима би стигао тамо где се налази оно за чиме он чезне. Таквих земаља заправо нема на кугли земаљској. Такве се земље налазе само у његовој глави, у његовој машти. Он им даје чудна имена, не може да престане да их замишља, иако, је ваљда и он зна, да никада неће стићи до своје „Недосањане Хипнисландије”, ипак га то није натерало да престане да сањари, и ствара ова предивна дела, како у поезији, тако и у прози. Тужан је и болан због тога, тужни су и болни његови стихови, али то је једини начин да он уопште постоји на овоме свету, као песник, и као човек. Његова чежња за идеалним, замишљеним, његова искрена туга и гнев због непостојања истих, гради његове ванвременске, дивне стихове. Ти стихови, га истовремено убијају, уништавају, и поново лече, прилече, залече, тек довољно да има снаге да пише нове горке и болне.

⁸ Раде Драинац „Ноћне медитације једног бескућника”, „Лирика Драинац” сабране песме 1, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1998. 154.

⁹ Исто, 154.

¹⁰ Исто, 155.

*„-Кунем ти се! За све своје стихове ни осмех презрења не бих дао,
Мада знам
Да није њих да бих се давно отровао! ¹¹*

Код нашег песника примећујемо две стране његове личности. У једном тренутку доживљава себе као виспреног песника, моралисту, који види више и боље од других, генија који познаје и сагледава ствари око себе, што врло егзактно ишчитавамо из песме „Јутро песника”

*„Ја! који тако свирепо плујем на ваш ћифтински морал!
Не гледам чак ни плитке спрудове ваших душа;
Потцењујући ваше светиње, о добри грађани ове земље!
Смејем се живој комедији, упирући револвер у срце свога генија... ¹²*

У следећем моменту, јада се да је безуспешан, несхваћен, гладан, бедан, прљав, каљив...

Несрећан је сваки човек који не заузме чврст став у животу. Могу да замислим да како је било Драицу љуљати се на таквој вртешци осећања, одлазити у такве осилације. Драинац није умео другачије. То је његова суштина. Читајући његове стихове пажљив читалац примећује да се нигде не уочавају стихови у којима се спомиње рат, последице рата у директној форми. Као да песник заобилази ту тему, чудно је, с обзиром на период у ком је стварао. Чудно је, али је тако. Не криви директно рат за промашеност друштвену и његову личну. Он не криви рат рат, зато што су људи глупи, ординарни, празни, и живе својим неискоришћеним, неистраженим животима.

Драинац се поставља критички према друштву, особинама људи, и начину живљења. Као да замера послератним генерацијама што су тако брзо заборавили идеале за које су гинули они који су им омогућили мир и живот у слободи. Критикује људе што не знају боље и паметније да живе, из најбоље намере то чини. То ипак, чини грубо, строго, неретко говорећи увредљивим тоном. О томе сведоче следећи стихови:

¹¹ Раде Драинац „ „Лирика Драинац”
саbrane песме 1, Завод за уџбенике и наставна
средства, Београд, 1998. 149.

¹² Раде Драинац „ „Лирика Драинац”
саbrane песме 1, Завод за уџбенике и наставна
средства, Београд, 1998. 160.

*„О моји мали, добри људи!
 Мењачи, благајници из контоара, православци и Јевреји,
 Ви што носите наочаре од жуте корњачине коре,
 Ви што знате за име моје и на моју поезију показујете ситне жуте зубе,
 Министри, полицајци, буржуји са мршавим коњима и зараженом послугом,
 Заслужни синови што из ормара извлачите одличја и свечана одела о националним
 празницима,
 Пакосне старомодне баке са лорњонима и девице које сањају о Христу,
 Ја сам за вас скитница чије лице подсећа на изгужване пергаменте,
 Сав шарен од зора када се пијан и пустолован низ јутарње улице заљуљам!* ¹³

„Нисам жељан хвале нити топле супе са вашег стола!” ¹⁴

Он је желео да покрене људе на бољи и садржајнији живот. Иако нама изгледа као груб човек, он себе доживљава као емотивца, праву словенску душу. Он криви своје емоције за неуспех, и неуклопљеност у друштвени систем вредности и напредовања. Опомиње сам себе да су емоције зло. Обраћа се чак у неколико наврата самом себи, саветујући себи да обузда емоције и разумом прихвата животне ситуације.

„Друже, Драинче! затвори прозор на срицу и на мансарди!” ¹⁵

Исповеднички тон се појачава како се ближимо крају збирке, те исто тако уочавамо освртање на сопствени живот, враћање у детињство, родном крају, размишљање о религији. Тим неким етапама живота и стварања није одолео ни, наш Рака Драинац, иако се није сматрао, а засигурно није ни био- просечан грађанин, песник, човек. Он поседује извесну религиозност, односно однос према Богу, он му се обраћа повремено, и провлачи тај мотив кроз своје стихове повремено, али, то чини са дозом ироније на којој су му замерали многи верници.

*„Тако, са Христом који ме можда прати обилазим блудне квартове;
 А кад бих сео- никад ми није успело да напишем роман из свога живота.
 Са толико авантура у ветар растурам мисли кроз снове,
 Све ће то откупити калвадос, боље него Библија кад уђем у бар.
 -С месецом за леђима и уснулим предграђем,
 Мртав од живота, преварен у вери, тетурам низ пусти тротоар!”* ¹⁶

¹³ И с т о, 159.

¹⁴ И с т о.

¹⁵ Раде Драинац „Ma boheme”, „Лирика Драинац” саbrane песме 1, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1998. 172.

¹⁶ Раде Драинац „Билтен менталног стања једнога

Иронија потиче из његове искрености, и искреног разочарења у оно у шта је можда некад и веровао. Уочавамо и саосећање према Христу, као да Христ није био довољно јак да заустави зло на овом свету, на извештан начин се Драинац и руга, подсмехује. У истој песми „Билтен менталног стања једнога песника” уочавамо и блискост и саосећање са Христом, који се и сам налазио у ситуацији да му не верују, не разумеју га, не следе га.

„О, много сам боловао, а још више гладовао;

Ако ће ме лирика одвести у пакао нека ме спаси мисао о другу Христу

*Године 1926. у углу Лиешке Таверне, кад сам од вере и пића под сто пао.*¹⁷

Однос према Христу, као и однос према људима, животу, је амбивалентан, контрадикторан, као што је било и све чега се латио Рака Драинац. Једино у чему је остао доследан то је његова контрадикторност. Управо та његова доследност контрадикторности, којој је и завештао свој живот, изродила је ове контраверзне, комплексе, револтне, чежњиве, болећиве, пркосне стихове, који су надживели и време, и многе друге песнике.

Раде Драинац је писао за одабране, са жељом да његова дела дођу до правих људи, а од оних малих људи, створи велике људе. Желим да верујем да му се жеља остварила.

Почели смо овај рад стиховима из песме „Бандит или песник” која отвара истоимену збирку, којој смо покушали да се бавимо, те ћемо га и привести крају стиховима из исте. Издвојили смо стихове о којима је Драинац размишљао и њима желео да буде испраћен, можда?

„Приближује се дан тужног навигаторског пута у облацима растрган

И ноћ последње крвне буре

А потом? источни месец као златан паук и тропски сан

Слетеће за вечност на замрљане душевне коректуре.

И ни једно слово из имена мога да се не испише

На гробу скитнице као на лику мермерне фасаде.

О срце моје! о животе! –

*Реци, друже, беше ли песник или обични пират тај Драинац Раде?*¹⁸

песника”, „Лирика Драинац” сабране песме 1, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1998. 181-182.

¹⁷ Исто, 181.

¹⁸ Раде Драинац, „Лирика Драинац” сабране песме 1, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1998. 148.

Био је Драинац песник, и јесте песник Драинац, и то какав песник!

Управо из те наклоности ка њему и његовим делима, желимо да овај рад завршимо неким већим, емотивнијим речима. Одлучисмо се за:

„Треба лупати себи главу, треба доћи и до оног „свеједно” , - треба имати снаге, мржње (о, како је она неопходна утеха када су около сити!), треба дићи руку кад не помаже срце, треба презирати – па тад, тад долази победа.

Не слава. За четири крвава зида нашег срца она је ништавна. Остављамо је путевима да их кораци старих нађу.

Победа! Она је јача од наше беде пред другима и од других. Она је јача од радости, она је онај прелаз, онај ропец који преноси преко оне тамне границе – Она је вечити живот.

Пред нама леже савијени и неми. А изнад нас!

Где ли су осмех наше љубави и дрхтај наше савести?

А кад се осмехне, кад се повије и приђе братски- кад заболи од тешке туге и неизрециве љубави- онда је то победа поезије Рада Драинца.”¹⁹

¹⁹ Милица Костић-Селем, „*Бандит или песник*”, Критичари о Драинцу, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999. 32.